

Editorial Nordidactica 2020:3

Roar Madsen & Camilla Stabel Jørgensen

Nordidactica

- Journal of Humanities and Social Science Education

2020:3

Nordidactica – Journal of Humanities and Social Science Education

Nordidactica 2020:3

ISSN 2000-9879

The online version of this paper can be found at: www.kau.se/nordidactica

Editorial Nordidactica 2020:3

Roar Madsen & Camilla Stabel Jørgensen

I Nordidactica nr. 3 2020 publiserer me seks vitenskaplege artiklar skrivne av 11 forfattarar frå universitet og høgskular i Noreg, Sverige, Finland og Danmark. Mot slutten av den tiande årgangen av Nordidactica, er det gledeleg å sjå at Nordidactica er godt etablert som *samnordisk* arena for våre felt innanfor ulike delar av humaniora- og samfunnsfag-didaktikken. Centrum för de Samhällsvetenskapliga ämnenas Didaktik (CSD) ved Karlstads universitet fortener ros å skapa denne samnordiske visjonen, og for å ha gjort den til røyndom (realitet) i samarbeid med eit samnordisk redaksjonsråd og vekslande vitenskaplege redaktørar frå ulike nordiske land. Nordidactica vil markera jubileet i løpet av 2021.

Det er både historie-, samfunnskunnskaps- og religionsfagleg orientert innhald i dette nummeret. Einskildnummer vil neppe nokon gong spegla heile den faglege breidda i publiseringfeltet vårt. Det er heller ikkje tilfelle denne gongen. Spennet frå teoriorientering til empirisk orientering vil De og sjå i dette nummeret. Nordidactica er godt nøgde med å publisera innanfor heile dette spennet, det er slik det bør vera.

Det er verd å merkja seg at tre av dei seks artiklane og seks av dei 11 forfattarane høyrer til ved Universitetet i Stavanger (UiS). Redaktørane gler seg over at nyare universitet har greidd å byggja opp produktive forskingsmiljø som bidreg til publiseringfeltet. Og særleg gledeleg er det fordi dei seks med UiS-tilknytning ogso høyrer til i tre ulike fagmiljø ved UiS.

Den fyrste artikkelen, *Videnstaksonomier, progression og fordybelse i historieundervisning*, er skrivne av **Loa Bjerre** (University College Lillebælt) og **Hans Dorf** (Aarhus Universitet). Dette er ei vidareutvikling av Loa Bjerre sitt arbeid frå 2019 *Fortidens rolle i historie-undervisningen. En undersøgelse af det historisk fremmede i grundskolens historiefag*. I dette 2019-arbeidet analyserte Bjerre 80 historieundervisningsøkter og tilhøyrande lærings-ressursar. Målet var å finna ut korleis fortid var representert, og analysen skjedde med utgangspunkt i om subjektsposisjonen inntok ”fortidsblik” /”nutidsblik” og om dei inviterte til ”nutidsrefleksjon”/”perspektivskifte”. I denne artikkelen analyserer Loa og Dorf kva det vil seia å utvikla og kvalifisera (historie)forståing i skulen. Inneber dette gradvis progresjon til det som reknast for å vera høgare taksonomiske nivå (innanfor det kognitive domenet), slik forfattarane meiner det dominerande biletet er? Eller bør me heller sjå historieforståings-progresjon som noko som er avhengig av eit mangfald av kunnskapsformer (”vidensformer”) som *ikkje* kan skildrast som ei lineær utvikling av kognitive operasjonsnivå. Eit av poenga deira er kritikk av undervisning utan avbrekk frå notidig stillingstaking, fordi det fremjer kronosentrisme. Sagt meir spissformulert, og med redaksjonens egne ord, kan det lett føra til samtidsimperialisme eller anakronistiske feilslutningar.

Artikkelen gjev ein kritisk gjennomgang av utbreidde kunnskaps- og læringstaksonomiar, til dømes Blooms taksonomi for det kognitive domenet i ulike

utgåver. Dei hevdar til dømes at bruk av Blooms taksonomi *kan* leia til problematisk avvising av faktakunnskap, til dømes med grunnlag i at bruk ("anvendelse") generelt (dvs uavhengig av fagkontekst) er definert til å vera på eit høgare taksonomisk nivå enn – attgjeving ("gjengivelse"). Mange vil nok hevda at god bruk ("anvendelse") er avhengig av relevant og sentral faktakunnskap. Det er nok fleire enn redaktørane som har lagt merke til at det ofte vert peikt på at enorme mengder faktakunnskapar berre er eit tastetrykk unna.

I artikkelen drøftar Bjerre og Dorf vidare om det finst betre skildringar og forståingar av progresjon, med utgangspunkt i omgrepa kunnskapsobjektivering og fordjuping. I den siste hovuddelen tek dei utgangspunkt i Hans Ulrich Gumbrechts skilje mellom meining og nærver i si drøfting av progresjon i historieforståing. Her ligg det og ein lett synleg kritikk av at historielæreplanen for obligatorisk skule i Danmark ikkje tematiserer perspektivskifte til noko fortidig som relevant *i seg sjølv* – men er gjennomsyra av notidsrefleksjon. Det kan nok vera ein relevant kritikk ogso andre stader enn i Danmark.

I konklusjonen trekkjer dei fram det dei kallar "radical imagination". Med dette meiner dei allsidig bruk av kunnskapsformer, fordjuping gjennom nærver og perspektivskifte. Dei ser dette "som korrektiv til en ensidig nutidsrefleksjon og som en kvalifiserende forudsætning for, at denne ikke bliver stående ved en naiv, moraliserende og banaliserende indlæsning af nutidsforståelser i historien."

Myndiggjøring gjennom kritisk minnebevissthet: Minnestudier i didaktisk perspektiv er artikkel nummer to. Forfattarane er **Alexandre Dessingué** og **Ketil Knutsen**, båe ved Universitetet i Stavanger. Dette er eit teoretisk arbeid som siktar mot å utvikla ein myndiggjerande minnedidaktikk som kviler på kritisk minnemedvit – som ein del av det historiedidaktiske feltet. Siktemålet gjer det påkravd å klårgjera kva minne er i høve til kva historie er. Difor grip arbeidet ogso inn i vitskapsteoretiske diskusjonar i historiefaget. Dette er klårt rosverdig av forfattarane, særleg fordi relativt mange fagdidaktiske arbeid (ogso på andre delar av publiseringfeltet enn historie) undertematiserer korleis vitskapsteoretiske utgangspunkt kan vera i harmoni/disharmoni med skulefagreguleringar. I Noreg seier opplæringslova at skulen skal fremja vitskapleg tenkjemåte. For å gjera gode «omsetjingar» av vitskapleg innsikt til innhald i skulefag, bør fagdidaktikken stundom ogso tematisera både vitskapsteoretiske og andre teoretiske og empiriske innsikter og orienteringar frå kjeldene til skulefaga.

I framstillinga av tilhøvet mellom minne og historie, tek forfattarane utgangspunkt i at utviklinga av det minneteoretiske feltet har leidd til ei problematisering av tilhøvet til fortida som kulturell praksis og konstruksjon. Dei peikar og på tydinga av den sokalla språklege vendinga, og at denne har endra forståinga av kva historie er. Forfattarane peikar på at historie og minne ikkje kan forståast synonymt. Historie påverkar minnekulturen og minne påverkar historie fordi historie er epistemologisk avhengig av minna på fleire vis. Slik dei ser det, samverkar minne og historie i skapinga av tilhøvet vårt til fortida. Dessingué og Knutsen hevdar at historiedidaktikken i liten grad forhold seg til historie som minnehandling eller til andre minnehandlingar. To av dei viktigaste historiedidaktiske retningane i nyare tid er den retningane som legg vekt på historie i

bruk og den retninga som legg vekt på historiemedvit. Forfattarane er tydelege på si vurdering om at den fyrste retninga er meir «veleigna» enn den andre dersom ein vil gjera minne til ein viktig del av undervisning og læring i historie, slik dei sjølve ynskjer.

Dessingué og Knutsen diskuterer det å minnast som kollektiv og dialogisk handling, og skisserer kva dei legg i kritisk minnemedvit og myndiggjering. Her har dei og utvikla gode visuelle modellar.

Redaktørane vurderer dette som eit vesentleg teoretisk bidrag til diskusjonen om å gjera minne og minnekulturar til ein vesentleg del av historieundervisninga. I tillegg vil artikkelen vera relevant for fagdidaktikken i andre skulefag der minnekulturar er relevante. Til dømes kan dette gjelda religionsfaga, slik me kan sjå illustrert i den tredje artikkelen.

Sidsel Undseth Bakke og **Geir Skeie** ved Universitetet i Stavanger er forfattarane av *Minnematerialet etter 22. juli som didaktisk ressurs i religions- og livssynsundervisningen*. Medan Dessingué og Knutsens arbeid er ei teoretisk drøfting av minnekultur som eit bidrag til historiedidaktikken, tek Bakke og Skeie sin artikkel opp eit konkret minnemateriale, og vurderer premiss for religionsdidaktisk bruk av det.

Artikkelen tek den nye læreplanen for KRLE-faget (haust 2020) som utgangspunkt. I læreplanen er tilnærminga til religionar, religiøsitet og etiske spørsmål temaorientert – og ikkje strukturert etter verdsreligionane, slik det var tidlegare. Forfattarane siktar mot å visa og diskutera korleis læreplanendringa kan handterast gjennom bruk av minnematerialet etter dei høgreekstreme terrorhandlingane 22. juli 2011. Med omgrep knytte til det Dessingué og Knutsen har skrive, utforskar dei korleis minnemateriale som inngjekk i ein minne(stad) praksis etter terrorhandlingane, kan og bør rekontekstualiserast når dei vert nytta i KRLE-undervisning. Delar av minnematerialet er tilgjengeleg digitalt, nærmast dekontekstualisert, men er godt eigna – slik forfattarane viser – til å utforska religion, nasjon og emosjonar med/i eit *levd religion*-perspektiv. Dette er startpunktet for forfattarane si eksplorerande ”utgraving” av fagdidaktisk potensiale i arbeid med minnematerialet. Med støtte i Robert Jacksons fortolkande tilnærming (Interpretive Approach) peikar dei på vinninga i å synleggjera tolkingsprosessen som skjer i elevmøta med minnematerialet - kva slags forståingar eller fordomar bringer elevane med seg inn i møtet med materialet?

Forfattarane peikar på at 2011 er sopass langt attende i tid at skulen ikkje kan lita på ungdomsskuleelevane sine personlege minne frå den gongen terrorhandlingane vart utførde. Dei skriv at 22. julirelaterte emne ikkje berre er viktige historisk, men og finn relevans i møte med dagens samfunnssituasjon og utfordringar. Det er det liten grunn til å tvila på. Det er heller ikkje grunn til å tvila på at tankar om religion var ein del av tenkinga til terroristen, eller på at me tapar viktige delar av forståinga av 22. juli dersom religionsaspekta ved hendingane vert usynlege. Bakke og Skeie har levert eit godt gjennomtenkt bidrag til at det ikkje skjer.

Dette kan utfyllast med andre aspekt ved hendingane – ogso i andre skulefag. Det kan vera dei stats- og politikkiendslege aspekta ved å sprengja regjeringskvartalet, og det som ligg i at terroristen gjekk til åtak på sumarleiren til ungdomsorganisasjonen til det største regjeringspartiet den gongen (Arbeidarpartiet). Dei stats-, politik- og

organisasjons-fiendslege aspekta er heller ikkje spesielt synlege i samtidas minnekultur kring terroren 22. juli 2011.

Artikkel fire er skriva av forfattarane **Najat Ouakrim-Soivio, Sirkku Kupiainen** og **Jukka Rantala**, alle frå Helsingfors universitet. Dei har skriva *Interest or importance: Predicting Finnish students' end of school attainment in history and social studies*. Studien deira byggjer på samanlenkte sekundærdata frå to typar kjelder og på to tidspunkt, slutten av ungdomsskulen og ved slutten av studieførebuande vidaregåande skule. Det empiriske materialet er data knytte til 2569 elevar i studieførebuande retning (54,4% av dei 4772 dei har ungdomsskuledata om), resten valde yrkesfaglege vidaregåande opplæring. I datamaterialet frå ungdomsskulen kunne både interesse, vurdert nytteverdi og eigenvurdering av kunnskapar/ferdigheiter i faga avlesast. Svært viktige dimensjonar i det me ofte talar om som motivasjon skulle difor vera fanga opp.

396 av dei 2569 elevane tok avsluttande eksamen i historie i vidaregåande skule, 463 tok den i samfunnskunnskap og 152 tok avsluttande eksamen i båe desse faga. Forfattarane finn mellom anna at dei som hadde teke avgangseksamen frå vidaregåande skule i eitt eller båe desse faga, hadde klårt betre ungdomsskuleresultat i historie og samfunnskunnskap enn andre elevar. Dette var meir tydeleg i historie enn i samfunnskunnskap. Det må vera eit svært interessant funn at denne skilnaden var spesifikk for desse to faga, og ikkje til dømes fanst i finsk/svensk eller i matematikk.

Dei tre forskarane fann og at haldningar til historie og samfunnskunnskap ved slutten av ungdomsskulen var ein betre prediktor for valet av desse faga som slutteksamensfag i vidaregåande skule enn nasjonalt testresultat og karakter ved skuleslutt. Særleg tydeleg var det for historiefaget. Interesse for desse faga og eigenvurderte ferdigheiter slo tydeleg ut, og ikkje heilt overraskande peikar forfattarane på at fagspesifikk interesse på ungdomssteget er ein viktig faktor for val av skulefag i vidaregåande opplæring. Det er heller ikkje overraskande at både elevresultat i nasjonal test og motivasjonshaldningar til faget korrelerte positivt med karakterar. Forfattarane peikar sjølv på at studien deira i nokre delar gjev resultat som er i samsvar med ein nyare norsk motivasjonsstudie. Det kunnskapsområdet som dei tre forfattarane her har gjeve eit viktig bidrag til å lyfta, hadde fortent ein større samnordisk forskingsinnsats.

Det femte bidraget er "*Vi ... er på vei inn i en tidsalder der det i stor grad er kvinnekjønnen som setter premissene for samfunnsutviklingen*" – *en kritisk analyse av lærebøker i samfunnsfag*, skriva av **Marte Handal** ved Universitetet i Stavanger. Dette er ein kvalitativ lærebokstudie av norske lærebøker gjennomført med eit kritisk diskursteoretisk utgangspunkt.

Handal har analysert tre samfunnsfaglærebøker som er gjeve ut etter førre læreplanrevisjon (2013). Studien hennar omfattar lærebøkene *Fokus samfunnsfag*, *Delta* og *Ditt samfunn*. Digitale elev- og lærarressursar er halde utanfor studien. Forfattaren finn at temaet kjønnsroller har fått tydeleg (om ikkje særleg stor) plass i alle lærebøkene. Ho finn likevel at likestilling er lite tematisert.

Eit nedslagspunkt er omtale av faktiske personar og av konstruerte personeksempel/case (fiktive namn). Handal peikar på mannstung representasjon av faktiske personar i lærebøkene. Det står i interessant og tydeleg kontrast til dei fiktive

namna. Blant dei siste er det overvekt av kvinner. Dei namngjevne faktiske personane er innanfor kategoriane politikar, forfattar, kunstnar, kjende kriminelle og forskarar i Noreg/verda. Handal peikar på at noko av den manglande ballansen *kan* skuldast faktisk overrepresentasjon av menn i desse gruppene. Ho problematiserer denne slagsida ut frå resonnement knytt til ynskje om rolleførebilete for kvinner, og meiner den ogso kan uttrykkja kjønnsblindheit. Interessant nok er det sterk representasjon av fiktive kvinnenamn i mannsdominerte yrke, og av fiktive mannsnamn i kvinnedominerte yrke. Dette kan kanskje modifisera trua på kjønnsblindheit noko. Redaksjonen tvilar på at lærebokforfattarane ikkje kunne ha funne fleire verkelege kvinner i framtrekande roller som politikarar, forskarar, forfattarar eller kunstnarar. Kanskje hadde det vore vanskelegare å finne kjende kriminelle kvinner? Handal undersøker og *korleis* kjøn og kjønsligestilling vert omtala i lærebøkene. Her finn ho mellom anna ein tendens til å framstilla kjønsligestilling som noko som faktisk er oppnådd i Noreg, men ho finn og innslag som problematiserer om kjønsligestilling verkeleg er oppnådd. Vidare diskuterer Handal det ho meiner kan vera problematiske haldningar knytte til bruk av omgrep som «statsfeminisme» og «vaginalstat»..

I den nye læreplanen for samfunnsfag i den norske grunnskulen, som Handal *ikkje* har skrive om, har omgrepet *kjønnsrolle* forsvunne og omgrepet *kjønnsuttrykk* kome inn. Endringa kan sjåast som vilje til å inkludera menneske med andre kjønnsidentitetar enn mann og kvinne, men gjev og grunn til refleksjon over risiko for at merksemda flyttast frå (strukturelle) diskursar om rettar til einsidig merksemd på individuelle val i den nyliberale konkurransesstaten.

Artikkelen *Bedömning som ett kunskapsideologiskt ställingstagande: lärares bedömningsstrategier och samhällskunskapsämnets laborative, analytiska och avgränsade kunskapsinnehåll* er skrive av **Mikael Berg** ved Högskolan Dalarna og Västerbergslagens Utbildningsförbund. Berg konstaterer at samfunnskunnskapens (del av paraplyen *Samhällsorienterande ämnen* i svensk grunnskule) kunnskapsinnhald har vorte relativt mykje forska på. Han peikar på at tidlegare studie av «provkonstruksjoner» viser at prøvene etterspør ulike former for kunnskapsinnhald, dei uttrykkjer ulike *kunnskapsideologiar*. Berg rettar søkjeljoset mot kunnskapsinnhaldet i samfunnskunnskap i ungdomsskulen gjennom å undersøka tilhøvet mellom dei fagdidaktiske *korleis-* (hur) og *kva-* (vad) spørsmåla.

Artikkelen er eit eksplorerande arbeid som byggjer på intervju med fire ungdomsskule-lærarar. Føremålet er å vinna innsikt kring *om* og *korleis* vurderingsarbeidet deira påverkar kva slag kunnskapsinnhald dei vel å fokusera på i kunnskapsideologisk forstand. Slik forfattaren skildrar det, er dette fyrste steget på vegen til djupare granskning av tilhøvet mellom lærararbeidet med vurdering (*korleis-*spørsmålet) og kunnskapsinnhaldet i faget (*kva-*spørsmålet). Utvalet av informantar er lite, so lite at generaliseringar til heile populasjonen av samfunnskunnskapslærarar i ungdomsskulen naturlegvis ikkje kan vera aktuelt. Omfanget av informantar er likevel stort nok til at forfattaren – i dialog med oppsummert status i studie vurderingsarbeid og i utdanningshistoriske og læreplanteoretiske innsikter – har generert ein typologi for vurderingsstrategiar; *den resonnerande*, *den systematiske* og *den korrigierende*. Desse tre vurderingsstrategiane ber i seg ulike kunnskapsideologiske orienteringar. Ut frå dei

samansette måla for faget og det varierte faginnhaldet vel redaktørane å tru at mange lærarar kombinerer desse strategiane – og soleis møter fagets hybride realitetar og føremål med hybride vurderingsstrategiar.